

Tadeusz Fitych

"Historie obce Malá Čermná po roce 1850 : historie všedních dní", Eva Pumrová, Malá Čermná 2010 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 20/2, 208-212

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eva Pumrová

Historie obce Malá Čermná po roce 1850 (historie všedních dní)

Malá Čermná 2010, ss. 208.

Przed dwudziestoma laty Norman Davies opublikował dwutomową historię Polski pod wielce wymownym tytułem *Boże Igrzysko* (Wydawnictwo ZNAK, Kraków 1991). Z kolei Jan Paweł II, w nadal niezwykle cennej książce pt. *Pamięć i tożsamość*, wydanej przez Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005 r., w bardzo komunikatywny sposób odniósł się do trzech fundamentalnych pojęć: „ojczyzna”, „naród” i „kultura”. Współcześnie są one bezkompromisowo kwestionowane przez zwolenników utopii europeizmu i globalistów. Jan Paweł Wielki napisał w niej m.in.:

Ojczyzna jest zatem wielką rzeczywistością. Można powiedzieć, że jest tą rzeczywistością, w której służbie rozwinęły się i rozwijają z biegiem czasu struktury społeczne, poczynając od tradycji plemiennych. Można się jednak pytać, czy ten rozwój życia społecznego osiągnął już swój kres. Czy XX stulecie nie świadczy o rozpowszechnionym dążeniu ku strukturom ponadnarodowym albo też w kierunku kosmopolityzmu? A to dążenie czy nie świadczy również o tym, że małe narody powinny dać się ogarnąć większym tworom politycznym, ażeby przetrwać? Te pytania są uprawnione.

Zdaje się jednak, że tak jak rodzina, również naród i ojczyzna pozostają rzeczywistościami nie do zastąpienia. Katolicka nauka społeczna mówi w tym przypadku o społecznościach „naturalnych”, aby wskazać na szczególny związek zarówno rodziny, jak i narodu z naturą człowieka, która ma charakter społeczny. Podstawowe drogi tworzenia się wszelkich społeczności prowadzą przez rodzinę i co do tego nie można mieć żadnych wątpliwości. Wydaje się, że coś podobnego można powiedzieć o narodzie. Tożsamość kulturalna i historyczna społeczeństw jest zabezpieczana i ożywiana przez to, co mieści się w pojęciu narodu. Oczywiście, trzeba bezwzględnie unikać pewnego ryzyka: ażeby ta niezbywalna funkcja narodu nie wyrodziła się w nacjonalizm. XX stulecie dostarczyło nam pod tym względem doświadczeń skrajnie wymownych, również w świetle ich dramatycznych konsekwencji. W jaki sposób można wyzwolić się od tego zagrożenia? Myślę, że sposobem właściwym jest patriotyzm (zob. tamże, s. 72-73).

Mówiąc krótko, pod pojęciem ojczyzny należy rozumieć zasób cennych dóbr, które otrzymaliśmy po naszych ojcach (przodkach). Jest ona jednocześnie dziedzictwem i stanem posiadania, zarówno w znaczeniu terytorialnym, jak też pod względem wartości i treści kulturowych. Wielka i mała, doczesna ojczyzna jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli i jednocześnie ogrom-

nym obowiązkiem, której dogłębną znajomość i gotowość jej służenia powinien wykazywać każdy.

Prezentowana książka Pani Evy Pumrovej stanowi drugą część historycznej monografii czeskiej osady (części Wielkiej Czermej, dzisiejszej dzielnicy Kudowy-Zdroju) i ma charakter popularno-naukowy. Istnieje jednak wiele ważnych motywów przemawiających za jej uważną lekturą. Pierwszym z nich jest realizowana systemowo i z ogromną pasją, wzorowa wręcz służba swojej „małej ojczyźnie” – małej osadzie na czeskim pograniczu, w okolicy Hronova i Nachodu.

Krótką prezentacja miejscowości

Współcześnie niewielka osada Mała Czerмна (czes. Malá Čermná) stanowi peryferie pogranicznego czeskiego miasta Hronov. Znajduje się w odległości zaledwie pół godziny powolnego spaceru od centrum kudowskiego parku zdrojowego, a 6 km od Nachodu i tyleż samo od Hronova, nad górskim potokiem Brlenki, a przy państwowej granicy z Polską (dawniej z trzech stron opasywała ją granica pruska). W przeszłości była to rolnicza wioska Malá Čermná (w najstarszych dokumentach spotykamy się z nazwą *Parva Čermna*; czes. *Čermná* oznacza ‘czerwony’, nazwy wsi o tej nazwie były usytuowane nad potokami koloru czerwonego). Aktualnie jest to osada sąsiadująca poprzez granicę z tzw. Dolną Czermną, jako częścią Kudowy-Zdroju (której układ komunikacyjny i zabudowa stanowiła niegdyś jeden zamknięty obszar osiedleńczy). Polityczny podział dokonał się w XVII w. Od tego momentu granica państwowa na różny sposób kluczy pomiędzy ziemskimi działkami poszczególnych mieszkańców po obu stronach granicy. Jeśli idzie o przynależność kościelną, to Malá Čermná do 1780 r. należała do parafii św. Bartłomieja Apostoła w Wielkiej Czermej, następnie do parafii w Nachodzie (1780-1786), a wreszcie w Hronovie (tutejsza parafia została w 1786 r. wydzielona z nachodzkiego dekanatu).

Jako jedna wielka wieś Czerмна powstała najprawdopodobniej już w drugiej połowie XIII w. W historii Małej Čermnej możemy wyróżnić pięć okresów: feudalnej i kościelnej zależności od klasztoru w Broumowie (od 2 poł. XIII w. do 1477 r. wieś stanowiła część majątku machowskiego); pozostawania przez prawie kolejne dwa wieki własnością wielu rodzin szlacheckich (1477-1674); bycia własnością miasta Náchod (1674-1849) i wreszcie posiadania swego własnego samorządu (po 13 VIII 1850-1960), a od 1960 r. osada stała się administracyjną częścią gminy Hronov. Aktualnie w osadzie funkcjonują: ochotnicza straż pożarna, dwie gospody i kilka kramów, a w obiektach dawnych hoteli dwa pensjonaty „pogodnej starości”.

Inicjatorka całościowej syntezy dziejów Małej Czermnej i autorka książki o jej nowożytnych dziejach

Jest niezwykle interesującym społeczno-kulturowym fenomenem, i to zarówno na gruncie czeskim, jak i polskim, dynamicznie działające ośmioosobowe stowarzyszenie przyjaciół Małej Čermnej „Pumpa”. Od kilku lat jest ono charyzmatycznie kierowane przez autodydaktyka i pasjonata historii regionalnej, w osobie emerytowanej Pani inżynier Evy Pumrovej, dotychczas mieszkającej w Hradec Kralove. Zostało erygowane spontanicznie, w połowie września 2005 r. Początkowo funkcjonowało ono jedynie jako przyjacielskie grono osób zainteresowanych pogłębianiem znajomości lokalnej historii oraz umocnieniem życia wspólnotowego i kulturalnego. Przez krótki czas była to zarazem grupa ludzi koordynująca i dynamizująca współpracę mieszkańców osady z urzędem miejskim w Hronovie. Należy tu zauważyć, że miejscowość Malá Čermná to niewielka czeska osada zamieszkaana jedynie przez 60–65 osób (nie licząc dwóch domów dla seniorów). Ma ona jednak kluczowe, przygraniczne położenie, obok dawnego przejścia turystycznego, ale przede wszystkim interesujące i po części wspólne z Czermną dzieje. Stanowiła część Hrabstwa Kłodzkiego i „czeskiego zakątka” (zachowując mimo germanizacji swe czeskie korzenie), stąd doświadczała wspólnych przemian ekonomicznych, politycznych, kulturowych i wyznaniowych.

Jak na krótki okres swej – zaledwie sześćoletniej – działalności Stowarzyszenie „Pumpa” może z dumą odnotować bogatą listę osiągnięć (w wielu przypadkach nowatorskich i modelowych), a to m.in.: prowadzenie własnej witryny internetowej; opracowanie miejscowej historii w postaci kilku książek i mapek; trójjęzycznych tablic informacyjnych umiejscowionych przy trzech najważniejszych zabytkach osady; organizowanie sesji i konferencji popularno-naukowych; a z okazji świąt narodowych pikników i rajdów turystycznych, jak też spotkań z najstarszymi mieszkańcami oraz historykami i muzealnikami – znawcami historii i kultury tego regionu. Osiągnięciem Pani Pumrovej, godnym szczególnego podkreślenia, jest wydanie w jednym roku, i zaledwie po pięciu latach od powstania stowarzyszenia „Pumpa”, dwuczęściowej monografii ponad sześciowiekowej historii Małej Czermnej.

Autorka książki, osobiście lub przy zaangażowaniu wolontariuszy, kolekcjonerów, archiwistów, kartografów i profesjonalnych historyków zrealizowała kompleksowe wywiady, kwerendy, badania mające na celu źródłowe opracowanie całości dziejów Małej Czermnej. Jest jej wielkim sukcesem, że dla pierwszej części monografii (*Dějiny Malé Čermné – obce na česko-kladských hranicích – do roku 1850*) udało się jej pozyskać doświadczonego badacza, jakim był doktor Ladislav Hladky. Zmarły na początku 2011 r. uczony, 69-letni czeski historyk, był wybitnym znawcą dziejów ziemi nachodzkiej i tutejszego pogranicza, a zarazem miał bogate doświadczenie jako muzealnik i archiwista. Ukończył on Wydział filozofii Uniwersytetu im. Masaryka w Brnie (wówczas

im. J. E. Purkyniego), gdzie przez okres pięciu lat studiował historię, filologię czeską i archeologię (1964). Po ukończeniu zasadniczej służby wojskowej pracował w Czechach południowych, w archiwum państwowym w Třeboni (1965-1966). Od roku 1967 zamieszkał w pn.-wsch. Czechach, gdzie założył rodzinę. W związku z upadkiem przemysłu włókienniczego objął stanowisko wicedyrektora Muzeum regionalnego w Nachodzie (1993-2005), z którym współpracował do końca życia (po przejściu na emeryturę w 2006 r., m.in. jako przewodnik i niezwykle kompetentny komentator tutejszych wystaw). W 1994 roku uzyskał tytuł kandydata nauk (bibliografia jego prac obejmuje ponad 600 tytułów).

Układ książki

Książka dotyczy nowożytnego okresu dziejów obejmującego lata 1850-2010. W publikacji, wydanej staraniem Autorki, i w liczbie zaledwie 300 egzemplarzy (ale na papierze kredowym), nie zabrakło jednak skromnej co do objętości przedmowy autorów obu części historycznej monografii. Niestety, nie znajdujemy tu jednak chociażby syntetycznego kalendarium historii osady, bibliografii oraz spisu publikowanego wyboru mapek, reklam, plakatów, dyplomów, pieczęci urzędowych i pocztowych, faksymiliów, exlibrisów, fotografii, widokówek i reprodukcji, jak też indeksu słów kluczowych. Niemniej jednak książka posiada tabelaryczny katalog starostów i członków miejscowej rady z okresu 1862-1957.

Nienumerowane jej partie – rozdziały, mają bardzo zróżnicowaną objętość, a dotyczą kolejno zagadnień (w tłumaczeniu na język polski): Spis treści; [1] – Nazwy poszczególnych części i podstawowe dane o położeniu osady Malá Čermná; [2] – Nazwiska miejscowych rodzin; [3] – Rozwój osady od roku 1850; [4] – Wydarzenia polityczne i ich wpływ na dzieje osady; [5] – Społeczny i gospodarczy rozwój osady (m.in. powstanie spółdzielni rolniczej i stowarzyszeń); [6] – Dzieje edukacji w Małej Czermej (z krótkimi biogramami nauczycieli; nb. jest to synteza broszury na ten sam temat uprzednio wydanej przez Autorkę); [7] – Ochotnicza Straż Pożarna; [8] – Straż graniczna i służba celna (z biogramami wielu funkcjonariuszy); [9] – Mała architektura sakralna i pomniki Małej Czermej; [10] – Najważniejsze obiekty; [11] – Osobistości i zasłużeni mieszkańcy (biogramy postaci); [12] – Kłodzko i czeski zakątek; [13] – Polskie teksty o Małej Czermej; [14] – Stowarzyszenie Przyjaciół Małej Čermnej „Pumpa”; [15] – Podziękowanie (dotyczy ono m.in. informatorów, archiwistów, historyków i właścicieli kolekcji źródeł i fotografii); [16] – a następnie również zakończenie i skróty; aż jedną piątą część książki stanowią załączniki (barwne i czarnobiałe reprodukcje, są to m.in. fotografie dawnego i współczesnego stanu większości domów, fotografie kluczowych dla lokalnych dziejów rodzin i postaci, reprodukcje map i dokumentów).

Obwoluta i szata graficzna

Książka otrzymała kolorową prostą tekturową okładkę, o czytelnym przesłaniu. Na pierwszej stronie okładki znajdujemy kompozycję dawnej i współczesnej panoramy Małej Czermnej, które spaja archiwalna fotografia matki z dzieckiem. Na czwartej stronie okładki historyczna mapa osady (bez podania źródła jej pochodzenia). Dla symetrii przesłania, na drugiej stronie okładki znajdujemy współczesny plan sytuacyjny osady, a na stronie trzeciej zdjęcie lotnicze omawianej miejscowości.

Adresaci publikacji

Podobnie jak w przypadku wspomnianej źródłowej publikacji doktora Hładkiego na temat najstarszych czterech wieków dziejów Małej Čermnej, cenna jest tu nie tylko skoordynowana inicjatywa badawcza, popularyzatorska i wydawnicza. Książka Evy Pumrovej zawiera ważne motywacje i przesłanki na rzecz regionalnego wychowania i tożsamości kulturowej. Tego typu formacja wiąże człowieka z jego „małą i dużą ojczyzną”. Przy czym integralne wychowanie osoby zależy m.in. od środowiska wychowawczego, tj. jego wielowymiarowej przestrzeni życiowej, zespołu warunków bytowania oraz czynników kształtujących jego osobowość, wśród których ważne miejsce zajmuje przekaz tradycji. Być może prezentowana książka jeszcze bardziej umocni proces nie tylko integracji mieszkańców tej niewielkiej osady, ale także postawy obywatelskie u mieszkańców całego pogranicza kudowsko-nachodzkiego.

W sytuacji kiedy po książkę sięgną nauczyciele, uczniowie szkół średnich, harcerze i studenci, pracownicy naukowci, przedstawiciele administracji samorządowej, z pewnością stanie się ona inspiracją do działań mających na celu odkrywanie kulturowego dziedzictwa „małych ojczyzn” na pograniczu nachodzko-kudowskim, jak też do ochrony ludzkiej tożsamości oraz ochrony wartości duchowych i rozwoju turystyki kulturowej. Umacnia nas w tym przekonaniu stwierdzenie prof. Zygmunta Baumana: „Kultura jest najważniejszym fragmentem społecznego kapitału Europy”. Pomimo że w procesie integracji europejskiej, często pośpiesznie i biurokratycznie, próbujemy wszystko unifikować, to jednak w kulturze wysokiej powinno być odwrotnie: Europa powinna się dynamicznie rozwijać w dialogu z cywilizacjami innych kontynentów, ale tak, jak to postulowali budowniczowie i twórcy Europy, czyli jako ojczyzna ojczyzn. W konsekwencji powinna być ona bogata w świadomość, że każda osoba jest niepowtarzalnym darem, powinna być bogata tożsamością historyczną, różnorodnością etniczną i kulturową, a przy tym otwarta i tolerancyjna.

Ks. Tadeusz Fitych